

UNIV. BIBLIOTH.
* 1867 *
HELSINGFORS

Abraham ...
Osnathan Theologia, p. I. Ella ...

Vol. 1.
373. 1753

AMERICAN *sta*
Skäfverbåtar,

Bestrefna/

och med

Wederbörandes tilstådielse/

Under

Oeconomiae PROFESSORENS, och Kongl. Wetensk.
Academ. Ledamots/

Herr **PEHR KALMS,**

Inseende/

För Magister Kransens ärhållande

Utgifne /

Och til allmänt ompröfwande öfverlämnade i Åbo Academies
öfre Sal s. m. den 26. Maj 1753.

21f

ANDERS CHYDENIUS,

Osterbottninge.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stora
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Kongl. Maj:ts

Troman och Biskop öfwer Ibo Stift, denna Kongl.
Academiens Högkanselige PROCANCELLER, samt
Ledamot af Kongl. Svenska Vet. Academien,

Den Högwördigste Herren /

Herr **DOCTOR** **JOHAN**
BROWALLIUS,

min Höggunstigste Befordrare.

Dådra ei Högwördigste Herr Biskop, at dessa så tader
af en öfswad hand, och ohyssade meningar i en kring-
skurentid, utbedt sig allerödmunkast den heder, at endast
stå smyckade med Högwördigste Herr Biskopens lystra namn
och i lugn under så Högst förswar.

Små

Smaken för gäneliga och födande wetenskaper har under Högtvördigste Herr Biskopens Anförande och Styrrel hos oss flitigt Högt. Naturkänningen, som förr låg så godt som uti lunda om ei aldeles i mörker hos oss, prälar nu med glants, af Edra skarpsynta ögons lius. Vår svichtande hushållning har af Edert makalösa snille och mogna wette fattat fastare rötter, märckelig förkofring och säkert hopp.

Vårt fosterland skal dersföre aldrig förgiäta den dag Högtvördigste Herr Biskopen steg på Finske botn, och aldrig glömma Dens låf, som alstrat des wäl stånd.

Jag har sielf varit ett mål för Edra godheter. Mina öden i framtiden förtrot jag äfwen, näst Gud, i Edra ömna händer. Och bör förden skuld all den tacksamhet, som på et ete länksamt sinne någonsin falla kan finnas hos mig.

Mitt wörednads rika hierta har wäl träffat för den olyckan, at hafwa en bändig tunga och wacklande fiäder til sin tolef; Men dristar doch säga, at ingen af alla dem, som Edert Högtberömda namn wörda, med större nyt och tillförsicht, än jag, kan wara

Högtvördigste Herr Biskoppens

aller ädmiralste tionare,
ANDERS CHYDENIUS.

JOHAN WELIN.

Till AUCTOREN.

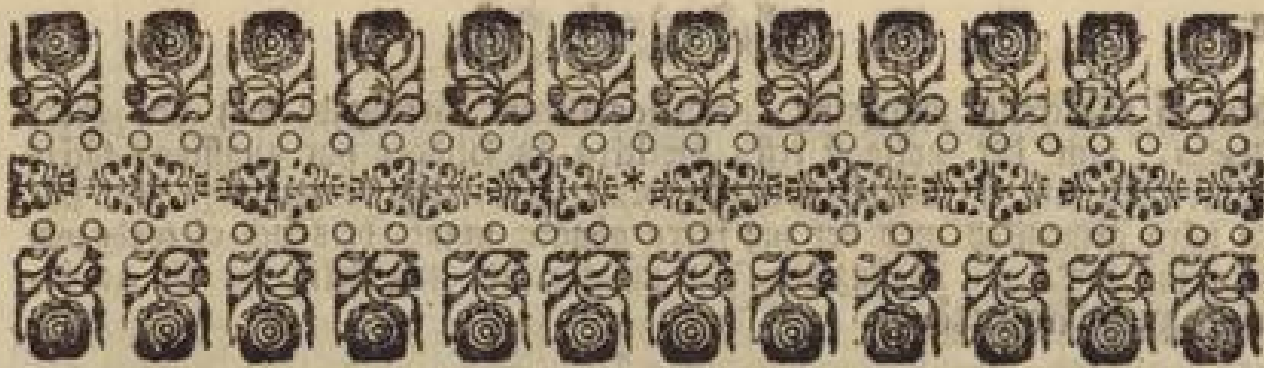
Min Gunstige Cousin!

Juom et halft handrade tabl, har konsten af naturen, i wårt K. Fädernes land, wunnit mera, än wåra förfäders starpa brynjor på några hundrade åhr mechtat inkrekta. Wi se med icke mindre förundran än segnad, wåra torra stenbackar, uti fruchtbarande åker såltt förbytte. Wi se, wåra samppiga fårr och måsar i gröna engar och sköna betes hagar förwandlade. Utländst pracht, synes ei uti wåra prächtige hus och kläder, ty de prydas af egen tillwerkning. Wårt slögde slammer klingar och linswäre i drönen, än de gamlas wapnebrak och dundrande skott. Utlennningen, som besöker wåra hamnar, hemtar igen sitt fordom tagua lön, uti hwarje handa ræmnen. Hwilken kunde efter så många erhållna segrar twisla, at ju icke det öfriga skulle falla til söga? Ibland de största hinder, som nu mera kunna gidra oss motstånd, räknas billigt en snäf inwertes rörelse. Min Cousin, jag kan wäl icke öka Edert läsfred, ty I ägen om Eder grundeliga lärdom, ogemena qwickhet och hyfsade seder många witter och owälkig Domare; men så får jag doch läf, at berömma Eder berömmwärda nist, för allmän wälfärd. Det är oss bekant, med hwad färdighet, I, wid Lärosätet i Sala, förswarat wåra frömmars rensning, och de medel I dertil föreslagit. Nu lemnen I oss, et på ält sett beqwert fahrtyg, at nyttjas i dem och andra wata, til handelens wid macht hållande och förkofring. Jag röres af en ganska stor segnad, då jag ser Eder, Min Cousin så berömligen använda Eder wetenskap til samfält nytta, och skal min segnad mångfalt fördubblas, då jag får se Eder förtienst och stickelighet wåra belönt. Imedlertid önskar jag Eder min Cousin mycken lycka til den gröna lager, som snart skal pryda Eder Hieska. Öynna altid min Cousin, en, som med uprichtig tillgifswenhet, stedse skal finnas

Min Gunstige Cousins

ANDERS CHYDENIUS.

frognaße wren och ttenare.
IOHAN WELIN.

Or någon tid sedan utgaf jag en del af min Broders tankar och förslag angående fartens befordrande genom strömmar och insjöar i riket. Sedermera har jag med nöje förnummit, at Hög. Kongl. Wetenskaps Academi- en berörde förslaget, hos Hans Kongl. Maj:it til nyttjande recommenderat, och at Höga wederbörande utom des om strömmarnas och farvatnens ränsande i Finland skola wara omtänkte, så at dertil med- del redan blifwit anslagne, och Hans Kongl. Maj:it om sakens wärkstäl- lande nådig befallning til Hög. Kongl. Kammar Collegium affärdat. Jag far och wed lediga stunder kommit at genomläsa några rese beskrifningar, och ibland dem Campanius om Nya Swerige, som bland annat pag. 136. säger: Sina båtar gödra de (willa Americanerne) af bark utaf Cederträ eller björk, som der finnas öfwer måttan stora och tjocka, bindandes dem så nått i hop, at the kunna lägga them tilsammans och bära med sig, hwars- est de taga wägen; och när the komma til några kilar, som löpa up isrän revieret och de wilja deröfwer, ställa de dem i watnet, och fara så dermed hwarest dem ly- stet. The brukade och at gödra sig båtar af Cedertrån, hwilka the med eld utbrände, skärandes sedan det brän- da bort med sten, been, eller Musle skalor. Härigenom uptändes min nyfikenhet, at så närmare weta huru samma båtar skulle förfärdigas; jag las för den skuld flere rese beskrifningar öfwer de orter, der de brukas, som i synnerhet P. de Charlevoix uti sin Histoire de Nou- velle France T. V. p. 283. seq. Hennepin uti sin Newv Discovery of a vast Country in America Part. 1. Chap. 3. Clerken eller Bokhallaren på stie- pet California uti des Voyage to Hudsons Bay pag. 39. men kunde ei af dem

dem få tillräckelig uplysning, tills jag derom förfrågade mig hos Herr Præses, som der nyligast rest, hwilken än wiðare har gunstigast täckt underlåta mig om bestaffenheten af dem. Nu, som denna sak, dels har en nära gemenskap med det jag förra gången utgaf, dels och ei torde wara mina läsare snån obehagelig, har jag föresatt mig detta för ett Academiiskt prof låta utgå.

S. 2.

Willarna i Nörtra Americo, hafwa från urminnes tider betient sig af näfwerbåtar. Sedan har Fransosen, som der inuehaswer de orter, hwarest i sporerhet bidret finnes til öfwerfödd, beynut at bruka dem och det med otrolig bequämlighet wid all sin handel och rörelse. De förfärdigas på följande sätt:

Man får af stora och quiffidsa bidretar, om någonsin möjligt är, näfret i så långa stycken, som båten skal blifwa; ty man ser hållt, at båten kan blifwa öfkarwad, hwilket dock med de större båtarna ei gjer-na går an. Råtterna wändes 2 och understundom 4 dubla på näfret der det skal öfkarwas tilhöpa, sedan sömmas så många näfwerflankar, som behöfues, öfwerkastandes til sammans, med sina och i tu flusna grantötter, så at den flata sidan af tågan ligger inuåt hellswa fallen, som gädes på den yttre sidan af näfret och kommer at ligga inuåt båten. Näfret lägges då på jämn mark, den sidan under eller utåt, som warit inuåt träden, sedan lägges man stenar på näfret i den form, som båt botnen skal blifwa. Bräddarna af näfret lyftas up och pås pålar i marken på hwardera sidan i den ordning, at näfret twingas taga stannad af en båt, som smalnar af lika mycket at båda ändarna. Man öfwerkläder wiðare näfret innan til, med helt tunna spidlor af et träd kalladt Thoya, eller af Fransosen hwit Ceder, breda efter behag; men tiocka, som pertor i från 1 til en half geom. linie. Dessa läggas längs med sidorna helt fast wed hwarandra, hwilka så länge med 2. eller 3. idlorat satta bågar lät-teligen på sidorna uppehållas, tills på dessa spidlor lägges wrängerna twärs öfwer, som mitt uti båten böra wara böjde uti en half Cirkel, men at ändarna spitsigare, alt derefter som båten smalnar af. Wrängerna äro ock af Thoya, gemenl'gen 3 tum breda och half tum tiocka och stå från 1. til 2 tum från hwarandra och räcka alla med sina ändar up til suden, som sålunda gädes: Man tåker twenne helt smala stänger til hwardera suden, flata på ena sidan, som med sin flata sida sättas emot hwarandra på hwar sin sida om näfret, hwilket då twisles dubbelt utåt en twär hand bredt. Ändarna af wrängerna, som böra gå upp emellan dessa trån gä-das wäl spitsiga och flata, at the ei måtte förhindra hopsamningen, man tager

tager sedan tågor af granvötter, sådana som de sidi kända, och lindar sudstängerna med den dubbel tvetna näfvern, så at ei mera än ungefärligen en half tum är emellan, och at hwart slag går igenom näfret. Man gör widare tvärträn äfven af Thuya 2 tum breda och en tum tjocka, tvåra och något bredare åt ändarna. Iti hwardera ändan på tvärträden bäras 3 a 4 hål i bredd, genom hvilka de sömmas fast wed suden 4. a 5 qvarter från hwarandra, at båten ei får sluta. Näfvern, som än är öppen, uti ändarna af båten, svedes litet ut nederifrån, at stammarna ei blifwa aldeles tvåra. Då såljas spälorna, som ligga längs med båten, äfven jämna i ändarna och något kortare än näfret; Ty man wiker här åter lanternna af näfret innåt, och för först selswa ändarna, som blifwa det yttersta af stammarna lika som öfwerkastandes tillsammans. Sedan göres ungefärl. ett halft qvarter derifrån närmare inåt åter en söm jämgående med den förra, hwilken drager spälorna från bägge sidorna tillsammans, och gör, at stammarna på en tvärhands bredd blifwa helt tunna och slyfwa. Stammarna öfwerdrages sedan helt wäl med beck eller kåda, och gör thet likamycket hwilkendera stammen man wed roendet har förut, emedan de bägge äro lika spitsiga och lika höga, och gemenligen 2 a 3 qvarter högre än suden mittupå. Iti hwardera stammen står et bråde af et qvarters bredd, tvårt öfwer båten rätt upåt, at förwara stammarna, at de ei med fötter, arar eller annat, så stötas sönder. Suderna öfwerdrages med 2 tum breda och half tum tjocka spälor af Thuya, de där antingen med tväpinnor eller spisar slås fast wed sudstängerna och görä suderna helt jämna. Längs efter båt botnen kan och läggas et löst bråde, uti hwilket ram göres sde masken, hwilken beqwämligen kan luta emot någöndera af tvärträden, och fastas derwed, när man will bruka segel. Anteligen öfwerdrages alla sömmarna utan på botnen wäl med beck eller kåda, at watnet ei får tränga sig in genom sömmarna: Hwarsöre man och under brukandet bör noga efterse, at intet becket stuswats eller smuttit bort, och dersöre wara försedd med en beck asf, hwaraf man kunde smälta något på det låkande stället, då båten måste wara buren på landet och kulsfelyter. Rådligt är och, at wara försedd med några stycken näfver, at man, i fall någon påle eller sten skulle riswa hål på båtnen, då hade annat i beredskap, at lappa hålet med.

§. 3.

Dehe Näfverbåtar som pläga göras från 1 och en half til 7 famnars längd, hafwa intet altid längden lika swarande emot bredden och diuplekten; Ty Herr Präses har i närre America mått några och funnit, at en som war 5 och en half famn lång, war 2 och tresjerudels alnar bred mittupå; och

och djup 1 och en 4:dels aln. En annan, som war 8 och en half aln lång, war 1 aln bred, och 3 qvarter och 2 tum djup mittupå, och söga lägre wed ändarna. De kunna roas såsom andra båtar med så många par årar man will. Fast så wäl Fransoserna, som willarna i America, hwilcka aldrig annars färdas i sina båtar, än med ansigtet framåt, bruka swäswa, eller som Engelsk mähnerna och de Swerska i Pensylvanien kalla det, paddla sig fram, då den som bak uti sitter med sin åra drager försorg om styrandet. Wed deras nyttjande brukar man gierna den försigtighet, at man på grunda och orena ställen färdas mycket sacht, ty annars torde det hända, at pålar, qwisstas och stenar kunde riswa hela stycket af botnen bort, då båten med häftighet rusar emot dem. När man ualkas stranden, är för samma orsaks skuld, ei heller rådligit, at låta båten löpa tills hon stannar på båtten: utan bör hon för städias i sitt löpp, då en stiger i watnet och bär lasten up. Om något Fruentimmer, eller folk af wårde är deruti, tager en karl och bär dem til lands. Fast ingendera wore af nöden, om allenast en brygga blefwe utbygd ifrån landet, såsom kopparskycket föreställer, ut med hwilken båten kunde sålas, och så wäl lasten, som folket, upfattas. Sidst bäres och hielwa båten på landet och stielpes omkull; ty annars skulle han snart af wäder och wåg, emot stränder, stenar och qwisstas sönder skufwas, och utom des öfwen snarare taga rötta. Men hade man at besara det solenes heta torde uplösa becket utur sömmarna, öwertäcker man botnen med qwisstas, eller och wänder henne med botnen emot marcken, hwilket sednare doch ingalunda får stie, om han i flere weckor komme at kigga stilla; ty då rötta de från jorden stigande suchtheter botn näfret. Dessa näfwerbåtar wara mera eller mindre, ifrån 3, til 8. år, alt som de wäl och tas til och brukas uti rent watn; ty uti grunda, orena och steniga watn kunna the ei länge hårdas.

§. 4.

Men, ehuru swaga och farliga dessa fartyg förefomma, hafwa the doch ogiemena fördelar. Ty först löpa the lättare och sortare uti watnet, än en träbåt, sedan kunna the och bära större ladning än träbåtar, af samma storlet, och det som är det förnämsta, kunna the utan möda bäras öfwer land. Derföre äro de och för Fransosen uti Canada så omisteliga, at han dem förutan näppeligen kunde drifwa en åttondel af den handel, han nu endast gienuom dessa båtar, hela 500 Swenska miljar, och än mer, up i landet förfätter, så at han dem ingalunda för några tunnor guld wille umbära; Ty som floderna längre up der landet är bebodt på många ställen, äro upfölda af nedfalna stora träar, annorstädes äro branta och höga forpar och watusfall, annorstädes åter en, eller flera

flera mil, emellan twenne watur: så wore det och nöstan ogidrligit, at med wåra wanliga båtar af bräder giorda, komma fort, hålft det och ofta händer, at i en flod, näppel. 1. mil från sidn, möter ett hisseligit waturfall, det man med båtar swårtilgen kan komma upsöre, fast floden sedan åsman för fallet ofta är på flera mil segelbar.

Det kan wäl intet annars wara, än at de, som äro wane at begabba alt det de ei ifrån barndomen blifwit wane at se, åsven anse wåre näsverbåt för mera lödlig, än nyttig: Men man har ingen anledning at twifla hwarden om des möjelighet. eller fördelachtiga bruk, då hon af flera är bekräftwen, såsom den der werckel. brukas i närre America öfwer alt, och det med en otrolig fördel. Herr Präses har sielf färdats uti dem i Canada, öfwer 40 Swenska mil, och det öfwer nog stora insidar. Han hade 4 fulwurna karlar med sig til roddare, rese koston med andra saker swarade och emot 5 karlars löngd. När de då kommo til ändan af sidn Champlain och hade innemot half Swensk mil öfwer land til sidn St. Sacrament, tog en af karlarne båten på huswudet, och bar den hela denna wägen, (utan at hwila mera än en gång deremellan,) med sådan hast, at de andra ei hunno följa honom.

S. 5.

Alla de lågen, som giöra dessa näsverbåtar i America, för Fransosen omistliga, giöra och deras nytta hos oss aldeles ofstridig. Ligger icke större delen af wåra Finnska församlingar så widt sträckt, at soldet om sommaren aldeles intet, eller åt minstone med otrolig swårighet, kunna komma til Kyrka för de många mellan liggande skisten af watten och land? dem de doch lätteligen kunde öfverkomma: allenast de förde en sådan näsverbåt med sig. Huru många hemman äro, som ei hafwa ett eller flere träsk til fiskewatten, dem de doch ei nåkas, utan at bygga et särskilt fartyg wed et och hwart? Men huru lätt, kunde icke en karl, taga en liten näsverbåt med sig, nu til det ena träsket, nu til det andra, och således idla sitt fiske, när, och i hwilket dera han hålft wille. Men det som är det förnämsta: Huru mycket bidrage icke dessa båtar til handels rörelsens befrämjande i wårt litet bebodda Finland? wårt land är ju så lätt, som trots någon ort i werlden, speckat med insidar och strömmar, större och mindre, men de förra skiljas ofta åt, med några så kallade jordryggar af en eller flera fierdedelars bredd. De sednare åter, hafwa några branta forfar och waturfall, som afflära gienom strömmarna ofta all rörelse. Bange förelommas ganska behändigt gienom wåra Näsverbåtar. En så wäl wid slita jordryggar, som swåra waturfall kan båten på samma sätt, som sielfwa lasten, båras öfwer eller förbi. Det är och handgripeligit, at dessa båtar, uppå de wid swåra fall brukeliga broar (plans incli-

inclinata) långt lättare kunna upp och nedföre släpas, än våra wänliga båt-
tar. Märckeligt är, at man wid Niagara i Storra America, emellan sidar-
na Ontario och Erie måste bära båtarna hela 6 siendels wäg öfwer land, och
det öfwer 3 mycket höga och temmeligen branta berg, emedan man de 6 siend-
dels wäg med båt omöjliggen särdes kan, dels för den häftiga strömmen,
som i et ögnblick skulle kasta den största och starkaste båt öfwerända, dels
och för det stora Niagar-fallet, som är om ei det högsta, dock det största i hela
werlden, hwarest allt det watten, som kommer från sidorna Lac superieur Ha-
ron, Mischigan och Erie, af hwilka hwardera uti storlet ei gifwa stort efter
Östersjön, härmer sig utföre ett berg til något öfwer 70 almars lodrätta högd.
När Herr Präses wistads wid detta fall, har han sedt med förundran, huru
lätt en näfwerbåt af 6 famnars längd blifwit buren dessa 6 siendels wäg af
7 karlar, som wände båten med botnen upåt, luste suden af den på sina oxlar,
och lupo med den så fort, at Herr Präses hade swärt helt ledig sölia dem.
Safänat skulle man och twifla om möjligheten, at fara up och ned före med
dessa i sielwa forharna, allenast alla försigtiga steg wid åarnas upr. usning,
Kungs ådrans utskafande, med mera, bleswe tagna.

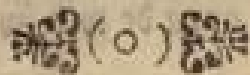
Swen ser och icke huru beqvämliga dessa näfwerbåtar wore, under före-
fallande sienteligh-ter, dels at fara på partier med, dels och wed manskap
öfwer sättningar? m. m.

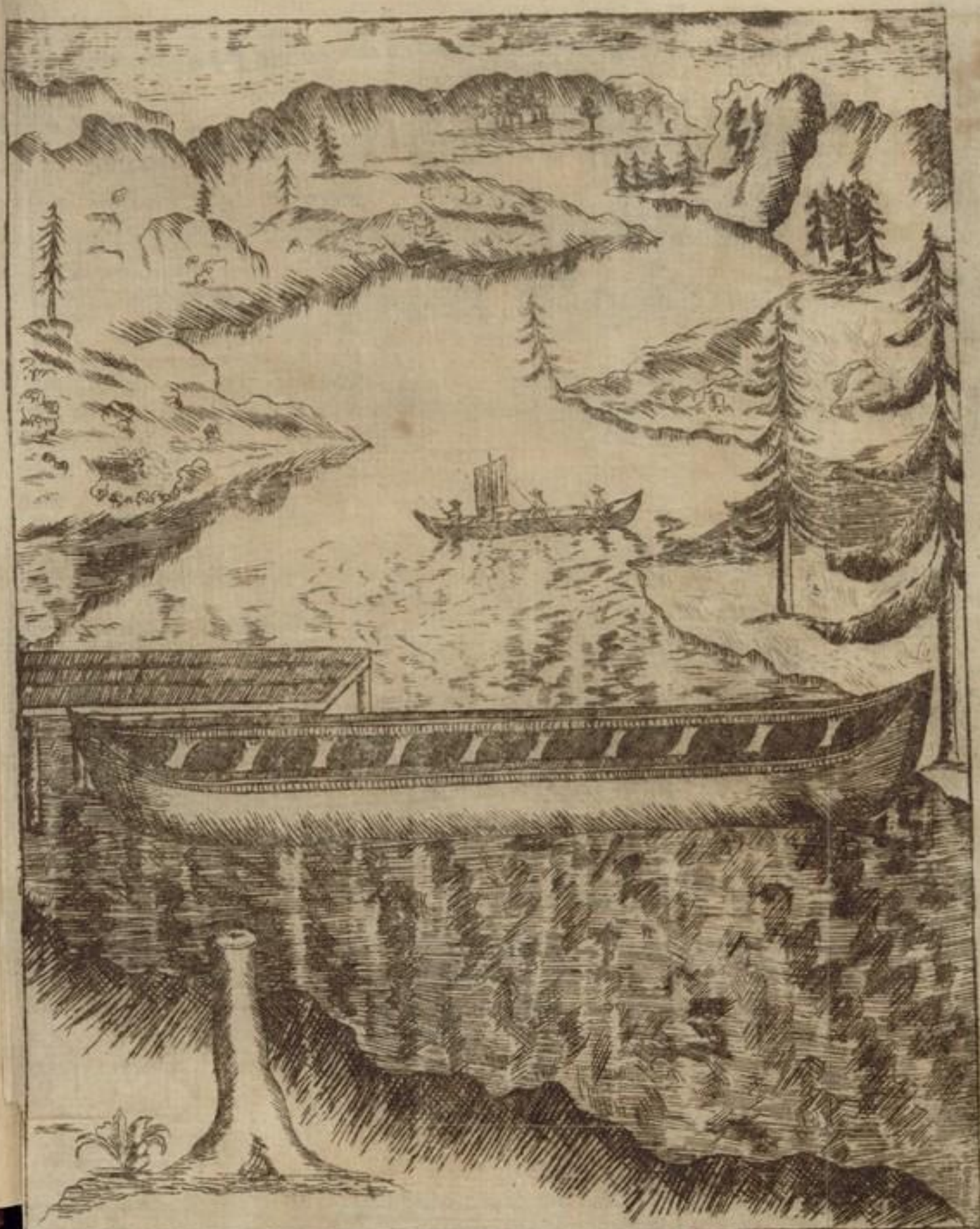
§. 6.

Sedan jag nu således lagt den orwäldiga läfaren under ögonen den nyt-
ta, som äfwen wärt Hädernes land genom denna Americaniska näfwerbåt
kunde tillföra, om han bleswe allmän, will jag äfwen sidst korteligen nämna
huru den hos oss är lika lätt möjelig at gädras, som der. Hafwa wij icke sam-
ma bidret, som de i America, hwar af wij kunna få näfret? wära tall- och
Gran-rötter äro så tienliga at sy i hop näfweru med, som trots någonfin de-
ras. Beck och kåda hafwa wij til öfwerflöd, och i stället för deras Thoya
kunna wij bruka wår gran til spiålor, wrånget, twärtrån och substänger, samt
dertil i anseende til sin lätt- och seg- het tyckes wåra tienligast, eller och något
annat träslag.

§. 7.

Sluteligen lämna under Höga wederbörandernas ompröfwande, om
det icke wore räbligt, at låta gemene man til prof förfärdiga en, eller flera,
sådana näfwerbåtar i Länet, at de derigenom, så wäl om sättet, huru de äro
gjorde, som och deras fördelachtiga nyttjande kunde så sig någon under-
rättelse, och således förmodas, at sielwa förfärdiga sig dessa mer
än behändiga farter.

Andr. Chyd. delin. & sculpsit

